

## VALÓSÁG

---

Valóság rovatunkba ezúttal az elmúlt években folytatott szociológiai kutatásainkból válogattunk olyan interjú-részleteket, amelyek a különböző oktatási intézményekben dolgozó pedagógusokkal készültek a romákkal kapcsolatos előítéletekről, a roma gyerekek iskolai helyzetéről, és a velük kapcsolatos oktatási és nevelési problémákról. A szöveg-részletekből kibontakozó kép, ha nem is teljes, de legalább olyan sokszínű, mint a magyar társadalom egészében a roma-probléma megítélése.

*„Ki utálja jobban a másikat?”*

Roma tanulók pedagógus szemmel

„Hát végeredményben a cigány kérdés is olyan kérdés, hogyha valaki nem mondja magáról, hogy cigány, akkor nekünk nincs jogunk öröla úgy nyilatkozni, hogy cigány. De szerintem létezik szőke cigány is.” (Szakiskolai kollégium nevelőtanára)

„Iszonyú nagy Magyarországon a cigányellenesség. Itt a tantestületben is sokat beszélünk erről. Lenézik őket. Nagyon nagy a cigányellenesség. Eleve azért, mert a város adja nekik a szocpolt, a segélyt állandóan. Ez a városi költségvetést igencsak megnyirbálja, mert végül is van ez a gyermekvédelmi támogatás, amit főképpen ők kapnak, mert több a gyerek, mindenütt van 3 vagy 4 gyerek. A mi iskolánkban is nagyon kevés az olyan cigány származású család, ahol csak két gyerek van. És nyilván az egy főre eső jövedelem annál kisebb minél több a gyerek, mert csak egy fő dolgozik, és segélyből élnek. A városban nagyon sok a cigány család, és mivel hogy nem dolgoznak, nagyon sok már a kukázó, nyilván lenézik őket. A bűnözésben is inkább ők járnak élen, s így eléggé negatív velük a kapcsolat. Nagy elkülönülés van, nem nagyon érintkeznek a magyarok velük.” (Általános iskolai tanár)

„A probléma inkább a városban és a civil lakosság körében, meg a családokban zajlik, nem az iskola a színtere ennek. Én ezt így érzékelem. Általában a probléma nem kicsi, hiszen a városban nagy a romák aránya, de az iskolában vagy a kollégiumban ez nem jelentkezik. Én úgy érzem, hogy nem is lenne célszerű a középiskolában azt éreztetni egy roma vagy hátrányos helyzetű gyerekekkel, hogy téged külön kezellek, és 5 percenként felhívom a figyelmet arra, hogy te más vagy. Ő ugyanolyan állampolgár és teljes jogú polgára az iskolának, ugyanolyan kötelességek vonatkoznak rá.” (Középiskolai kollégium nevelőtanára)

„A cigányok szokták egymást »cigányozni«. Azok, akik nem egy csoporthoz tartoznak, gondolok itt a beás, lovári stb. cigányokra. Az igazságérzetük nagyon nagy, rögtön beleszólnak egymás dolgaiba, ha történik valami, »rokonsági« alapon. És akkor ezt helyre kell tenni. Bennünket is szoktak minősíteni, »micsoda magyar ember maga« kifejezé-



sekkel. De gyerek-gyerek között ebből nincs gond, hogy ki cigány. Csak a szimpátia számít.” (Középiskolai kollégium nevelőtanára)

„Ugyanolyan arányban voltak köztük jó tanulók és rossz tanulók, kitaróak, nem kitaróak. Persze itt megint a szülői háttér számít. Volt olyan roma tanulónk, akit örökbe fogadtak, nem saját szülők nevelték. Maximálisan látszott a különbség. Elvégezte az iskolát, szakmát tanult, mondhatni ő már sinen van. Nevet változtatott, nagyon helyesen. Nagyon sokat beszélgettünk róla. Azt kell, hogy mondjam, hogy olyan előítélet van a társadalomban, hogy nagyon jól tette. A nevelőszülők oly annyira ügyeltek a gyerekekre, hogy az utolsó évben ki is vették a kollégiumból, mert úgy ítélték meg, hogy otthon jobban tud tanulni. Anyukája otthon maradt vele. (Középiskolai kollégium nevelőtanára)

„A cigány szülők nagyon ragaszkodnak a gyerekekhez, és büszkéek is arra, hogy van gyerekük. Azt szokták mondani, hogy olyan még nem volt, hogy cigány gyereket találtak volna a kukában. És tényleg, ez biztos így van, csak valahogy ők másképpen nevelik, vagy másképpen szeretik a gyerekeket. Sok mindent megengednek nekik, tehát inkább megengedő a családi nevelés, nagy társaság van együtt, mindig összetartanak. Talán nem támasztanak úgy követelményeket, mint a magyar családokban, és ebből is adódhat az, hogy az iskolában problémák adódnak.” (Általános iskolai tanár)

„A kollégiumban volt egy cigány fiú, akinek az édesanyját egy fegyelmi után láttam megnyilvánulni. Nagyon furcsán állt a gyereke dolgaihoz. Mert amikor a gyereke a hülyeségnél is nagyobb hülyeségeket követett el, megpróbálta védeni. Amikor pedig mégse lehetett megvédeni, akkor mindenkit szidott, a nevelőtestületet, és mindent, hogy szörnyű, felháborító. Mindenki oka volt mindennek, csak ő meg a gyerek nem. A lányoknál pedig, azt figyeltem meg, hogy nem akarnak levetkőzni testnevelés órán. Annyira szégyenlősek. Pedig rövid nadrág, meg egy póló van rajtuk, tehát nem dressz, hanem póló, és a melegítőt is megengedi nekik a tanárnő, de valahogy azt sem szeretik. Nem nagyon szeretnek mozogni. Többet hiányoznak, lazábban kezelik az iskolába járást. Nem veszik ezt olyan szigorúan a szülők sem. A gyerek könnyedén otthon marad, ha valamilyen családi program van, és nem zavarja, hogy nincs igazolás.” (Szakiskolai kollégium nevelőtanára)

„Fogta magát a gyerek, és hazaszaladt, mert a másik meglökte. Mondtam az anyukának, hogy én már hatszor írtam magának, hogy jöjjön be a nyolcadikos gyerek ügyében, és nem jött, nem érdekelte, de most rögtön felszaladtak hárman-négyen. Nagyobb testvér, anya, apa, mindenki egyből itt volt. Mondtam neki, hogy hiába hívtam, hogy jöjjön anyuka, mert probléma van a gyerekekkel, eddig ide be sem tették a lábukat, de most jöttek. Aztán vannak itt olyan örökös ellenséges családok, akik mindig harcban állnak egymással. Az egyik esetben pl. azt feltételezték, hogy a másik szülő biztos azért jött be az iskolába, hogy az ő gyerekeket megverje, mert otthon éppen kaszára-villára ment a két család. Mondtam neki, hogy nem azért jött, tisztelettel jött, hogy tőlem elkérje a saját gyerekét. De meglátta az iskolában a másik gyereket, hogy abból a családból jött be ide egy felnőtt, hazaszaladt az anyjáért, hogy jöjjön, mert ez biztos azért jött, hogy őket megverje. Szóval vannak itt ilyen csoda-dolgok. Vagy év vége felé, amikor már eszükbe jut, hogy meg kéne nézni azt az ellenőrzőt és kiderül, hogy bukásra áll-e a gyerek, akkor bejön az egész família. Apuka, anyuka, nagynéni, meg a keresztanya, meg nem tudom még hogy ki, és megpróbálják a nevelőt körbekapni, aki buktatni akarja az ő gyerekeket. Hogy nem létezik, ne bukjon meg! Hiába magyarázza az ember, hogy fogadóórája van minden egyes nevelőnek, jöjjenek el a fogadóórára. Itt ilyen nincsen” (Általános iskolai tanár)

„A szülőknek nincs igényük, és egyáltalán nem érdekli őket, hogy mi történik az iskolában. Nem veszi elő az ellenőrzőt, és ezért nehéz a dolgunk. Mert ha a szülők egy cseppet partnerek volnának, akkor már sokkal előrébb lennénk. De csak mi követelünk a gyerektől, mi nyújtunk feléje igényeket, a szülőt nem érdekli, hogy mit visz haza a gyerek, egyest, vagy ötöst, vagy piros pontot. Meg se nézi az ellenőrzőt, szülői értekezletre nem jön. Csak reklamálni jön akkor, ha valami incidens történik. Akkor eljön, és minket lekiabál.” (Általános iskolai tanár)

„Sajnos ezek a gyerekek súlyos hátránnyal jönnek, mert az otthoni körülményeik, a szülők iskolázottsága, a családi körülmények, a szülők elvárásai az iskolával szemben alacsony szinten vannak. A szülők jó része nem tud írni-olvasni, analfabéta, nem tud segíteni a gyerekének. Nem is igazán érdekli, hogy a gyerek hogy halad az iskolában. A gyerekek annyira szabadon élnek hatéves korukig, hogy mire bekerülnek, börtönnek érzik az iskolát. Nem tudják elfogadni az itteni szabályokat. És hiába kérjük a szülőket, hogy csak annyit tegyenek meg, hogy minden nap elhozzák ide a gyereket az iskolába, s utána mi a többit megoldjuk, sokszor ez is gondot okoz. Tehát az igazolatlan mulasztások, ami már az óvodában is jócskán megjelenik.” (Általános iskolai tanár)

„Nem viszik haza a felszerelésüket. Jobb is, hogy nem viszik haza, mert ha hazaviszik, a kistestvér széttépi, vagy begyűjtanak vele. Arra kell törekedni, hogy itt minél többet tanítsunk meg nekik, mert otthon nem foglalkoznak velük. Nem érték nekik, hogy tanulunk. Szerintem az értékeik alacsony szinten vannak, a tudás iránti vágy hiányzik, a családban a tanulást nem követelik meg tőlük. Nem sikk az, hogy tudok, nem érdekli őket. Az érdekli, hogy elmenjen este kártyázni, és legyen cigarettája. Abszolút nem akarnak tudni. Nagyon nehéz nekik valami olyat találni, ami egyáltalán érdekli őket, nem érdekli őket sajnos az iskola. A cigány tanuló nem fog tovább tanulni, örül, hogy a nyolcat kijárta. Hogyha a nyolcosztályos bizonyítvány megvan, az már szuper. Őnekik elég. Nagyon ritka az, aki tovább akar tanulni. Volt olyan, hogy könyörögtünk, mert tudtuk, hogy nagyon okos a kislány, és nem, és nem. Egyszerűen a szülő nem akarta, hogy tanuljon.” (Általános iskolai tanár)

„Van egy igen nagy társadalmi réteg, hogy úgy mondjam, akinél nincs semmi értelme, hogy tanuljon, hogy tudása legyen, és iskolát végezzen. Mert a szülői háttér olyan, hogy bármi másból, tudás nélkül is, nagyon jól meg tud élni. És ez igen jelentős, ezt is ki kell mondani egyszer végre valakinek. Mi számtalanszor visszakapjuk: – Tanár úr, minek tanuljak, a szüleim nem dolgoznak, ezt és ezt csinálják kényelmesen, és mégis rengeteg pénzünk van. – És akkor én azt mondom: – De édes fiam, hát legalább a nyolc osztályt, ha már többet nem is! És hátha majd később, ha meggondolod, vagy úgy alakul folytathatod. Ez egy olyan réteg, amelyik úgy nőtt föl, valamilyen társadalmi oknál fogva, hogy nem kell dolgozni, mert úgyis lesz valahogy. Vagy az állam támogat, vagy majd én megtalálom a kiskaput, amivel nagyon jól tudok pénzt keresni. Mivel a törvény az ilyen embereket védi, ezt is ki kell mondani, vannak jogaik, de kötelességeik természetesen nincsenek. Véleményem szerint nem lehet így generációkat fölnevelni, hogy semmit nem kell csinálni, pénzt viszont kapok. Semmit nem kell csinálnom, csak a fekete üzleteimmel foglalkozom, abból nagyon jól élek, és senki nem ellenőriz.” (Általános iskolai tanár)

„Ők más törvények szerint élnek, mint a nem-cigányok, másképp gondolkodnak. Minden más náluk, mint ahogy nálunk van. Őnáluk nem igazán érték az, hogy tanulás, mert még nem tapasztalták meg a tanulásnak meg a tudásnak az értékét. Ezért nehéz rávenni őket arra, hogy tanuljanak és úgy éljenek, meg úgy dolgozzanak itt az iskolában is, ahogy mi szeretnénk. Tulajdonképpen nem érzik ennek a szükségességét. Ha kevesebben lenné-



nek, és jobban be tudnának integrálódni a nem-cigányok közé, akkor talán jobban lehetne hajlítani őket abba az irányba. De mivel sokan vannak, ezért nehezebb.” (Általános iskolai tanár)

„Velük sajnos elég nehéz bánni, mert a diákoknak a nagy része csak kényszerből vesz részt a középiskolai oktatásban, azért, hogy ne essenek el a szülők az anyagi támogatásuktól, családi pótlékuktól, segélyektől. Olyan rossz tapasztalatunk is vannak, hogy az első hetek után eltűnnek az iskolából. Megvárják, amíg megkapják a kellő igazolásokat, és akkor eltűnnek. A cigány tanulók hiányzási adatai nagyon megnöttek. A kötöttségeket elég nehezen viselik el. Próbálkozunk többféle módszerrel, hogy arra ösztönözzük őket, hogy jöjjenek szakmát szerezni. Az osztályfőnöki munkánkban ez elég nehéz része, hogy figyelemmel kísérje a gyerekek tanulmányait, magatartását. Az iskola igyekszik sok mindent megtenni az érdekükben, de sokszor ennek még sincs látszata.” (Szakképző iskola igazgatója)

„Nem csak a gyerekek nevelési szintjével van bajunk, hanem a szülők hozzáállásával is. Ez utóbbi azt jelenti, hogy az első szülői értekezleten a szülők 98 százaléka még megjelent, mert akkor kellett aláírni azt a papírt, ami az iskoláztatási támogatásról szól. Aztán egy hónap múlva, látva a problémákat, úgy döntöttünk, hogy összehívunk még egy szülői értekezletet, és megpróbáljuk a szülőkkel közösen megbeszélni, hogy melyek azok a dolgok amiket szeretnének a gyerekektől és a szülőktől is elvárni, illetve, hogy a szülőknek milyen elvárásaik vannak velünk szemben. De akkora volt az érdektelenség, hogy csak tíz szülő jelent meg, és pont azok akikkel nincsenek problémáink. Azóta sem sikerült felvenni a kapcsolatot azokkal a szülőkkel, akiknek a gyerekeivel mind az oktatás, mind a nevelés terén problémák vannak.” (Általános iskolai tanár)

„Esetlegesen fizetési elmaradások vannak, nevelési szempontból nincsen velük gond. Betartják a szabályokat, és sokkal többet tanulnak, mint ahogy otthon tehetnék. A cigány családokon belül is van hátrányos helyzetű, olyan, akinél csoda, hogy a diák eddig eljutott. De ez ugyanúgy igaz más családokra is. Van olyan cigány család, ahol igenis erős, összetartó a család, ahol a szülők eldöntötték, hogy a fiúk márpedig iskolázott lesz, és kikerül a telepről. A szülők nagyon fontosnak tartják a gyerek előmenetelt és a tanulást, rendszeresen ellenőrzik a fiúkat, és a fiú a kollégiumban is úgy él, hogy megfeleljen a követelményeknek. Persze fiatal, tehát benne van a bolondságokban, ugyanúgy, mint a többiek.” (Szakiskolai nevelőtanár)

„A gyerek a jövedelemforrás a cigány családoknál. Kiveszik az iskolából, mert munkaerő, otthon vigyáz a kisebbekre. Nálunk meg tanul, lesz belőle valami. Közben a családtól távol van. Na, most minél többet tanul, annál távolabb kerül a családtól, ugyanakkor benne van a félelem, hogy az egyetemen, főiskolán megtapasztalja, hogy a többség nem fogja elfogadni. Hát ez a mezsgyehelyzet.” (Középiskolai kollégium nevelőtanára)

„A cigány kislánnyal pont annyi probléma van, mint mással, pontosan olyan heppjei vannak, mint a többieknek. Különösebb gond nem volt vele, mert ő be akart illeszkedni. Ő tudta, hogy tanulni kell, mert különben elkallódik. Tanulmányilag még annyira sem volt gond vele, a szabályokat pedig betartatjuk velük. Az olyan gyerekekkel, akinek pont a szeretet hiányzik, és érzi, hogy egy tanár szereti, érzi azt, hogy itt tartozni lehet valakihez, azzal nem nehéz. Nem akarják elveszíteni, a tanár szeretetét. Ha csinálnak is valami hülyeséget, talán még jobban megbánják, mint a többiek, és jönnek oda, és mondják, hogy mi van, mert ez fontos nekik.” (Szakközépiskolai kollégium nevelőtanára)

„Mi semmilyen különbséget nem teszünk, ő is Isten teremtménye, ő is gyerek. Azt hiszem, jól érzik itt magukat. A szülők úgy érzik, hogy csak a tanulásal tudják a hátrányu-

kat leküzdeni. És akkor iskolába kell adni a gyereket. Itt a legtöbb cigány szülő hívó. A gyerekek között van, amelyik határozottabb gyermek, és van, aki labilis. A labilisra, ha cigány, ha nem cigány, rögtön rátelepednek a többiek. Nekünk az a feladatunk, hogy ha illet látunk, akkor lecsapunk. A határozott gyereket elfogadják. Sokszor a cigány gyerek tudja a többi gyereket irányítani. A másikat, aki labilis, azt csúfolni fogják, »nyírni« akarják, a fölényüket akarják gyakorolni a labilissal szemben. Nekünk arra kell megtanítani őket, hogy »Te is kerülhetsz ilyen helyzetbe, gondold végig«. A nagyon hátrányos helyzetűek, olyanok, mint egy kis ázott veréb. A jobb helyzetűek úgy próbálnak felsőbbrendűséget mutatni, hogy dicsekszenek. Mi akkor azt mondjuk, hogy lehet, hogy holnapután már nem lesz meg az a jó kocsi, mert nekiment a fának, és akkor már te sem vagy különb.» (Egyházi kollégium nevelőtanára)

„A magatartásukkal rengeteg probléma van. Szabálytudatuk egyáltalán nincs, tanulni nem szeretnek. Velük sokkal többet kell beszélgetni és foglalkozni. Ők itt nagyon jól érzik magukat, nyilván sokkal jobbak a körülmények mint otthon, itt meleg van, fürdő van, meleg élelem, és szeretnek itt lenni. De hogy annyira szeretnének tanulni, azt azért nem lehet mondani. És ezen nagyon nehéz segíteni. Iskolába, muszáj járniuk, mert tankötelesek, és mi kötelező beiskolázási intézmény vagyunk. Tehát akiket máshova nem vesznek fel, ők hozzánk kerülnek, és elég sok probléma van velük. Nyilván nekik az általános iskolai tanulmányi eredményük is nagyon rossz volt, olvasási, számolási problémájuk is van, nyelvtani problémájuk is.” (Szakközépiskola kollégiumának nevelőtanára)

„Az én véleményem és tapasztalatom szerint a hátrányos helyzetűeknél, ha nem is nehezebb, de mélyebben kell odanyúlni, és mélyebbről kell elkezdni velük a közösségi életben való viselkedést, a társalgást. Mert ők ebben egy kicsit hátrébb vannak. Ha szemtelen, vagy felesel, vagy nem hallja meg, amit mondok, akkor figyelmeztetni kell, meg kell vele beszélni. Van, aki ezt megszíveleli, és van, aki nem.” (Szakiskola kollégiumának nevelőtanára)

„Itt a szeretet a fontos, ugyebár. Ha volt cigánygyerekekünk, az olyan volt, akit tanulmányai miatt nagyon szerettek és tiszteltek a társai. De ha valaki ezt nem tudná elfogadni, akkor mehet. Nem kérdezőnk semmit, csak mehet.” (Középiskolai kollégium nevelőtanára)

„Itt az a gond, hogy a cigányok cigány zenét akarnak hallgatni, a magyarok pedig nem akarják a cigányzenét hallgatni, és akkor ebből elég nagy konfliktusok, meg kiabálások meg problémák adódnak. Úgyhogy ki kellett kötnöm, már úgy a második hét magasságában, mikor ez kiderült, hogy melyik az a zene, ami mehet, meg melyik az a zene, amelyik nem.

Teljesen vegyesen vannak, de létezik olyan, hogy csak cigányok vannak a szobában, de ezt ők választják. Tehát ha ők, saját magukat választják, akkor én nem fogok oda berakni senki mást.” (Szakképző iskola kollégiumának nevelőtanára)

„Pl. nincs otthon zuhanyzójuk. A hét végén igénylik, hogy úgy menjenek haza, hogy meg legyenek fürödve, mert otthon nem lesz rá alkalom. Aztán, mivel sokan vannak egy családban, nagyobb családból jönnek, máshogy viszonyulnak a közös dolgokhoz, mint azok, akik, egy-két fős családból jönnek. Valahogy másként viselkednek a közösségben, mint azok akik nem roma családból érkeztek.” (Szakképző iskola kollégiumának nevelőtanára)

„Tudni való, hogy a cigány lányok korábban érnek, és teljesen más erkölcsi szokásaik vannak, mint nekünk. Nálunk pl. nem bírták ki, hogy fiú nélkül legyenek, finoman szólva, és kimentek a kollégiumból. Az iskolába azért járnak, úgy tudom. Ők Romániából betelepült cigányok voltak, a jogaikat nagyon ismerték de, a kötelességüket nem. Úgy szok-





ták csinálni, hogy valami lelakott tanyát elfoglalnak, vagy semennyi pénzért, »hozomra« megveszik, és ott tengetik az életüket.” (Szakiskola kollégiumának nevelőtanára)

„Ha a lányok hazamennek, akkor férjhez mennek. Mert ez még mindig dominál. Volt olyan, hogy harmadikból kimaradt, és már gyereke is van. Szoktam mondani, mikor nyáron hazamennek szünetre, hogy nekem aztán szeptemberben vissza gyertek, nehogy férjhez menjete! És akkor mondják, hogy jaj, dehogya megyünk férjhez! De azért kiesnek emiatt az iskolából egy páran...” (Szakközépiskolai kollégiumának nevelőtanára)

„Egy cigány fiú volt az iskolánkban, aki tehetséges gyerek volt, biológus, befogadta az osztály, együtt tudtak működni. Külsőre nagyon-nagyon látszottak rajta a cigány vonások, de ettől függetlenül beilleszkedett a gimnáziumba, beilleszkedett az osztályba. De problémát jelentett, hogy 11.-es korában elkezdett hiányozgatni, az osztályfőnök is, és én is számtalanszor mentünk utána. Az édesapjával élt, az édesanyja meghalt, az édesapja nem tudta, hogy hol van, és mi sem tudtuk, hogy hol van. Aztán sikerült kiderítenünk, hogy kapcsolata lett egy idősebb cigánylánnyal, és a kislány terhes lett. Amikor előkerítettük a fiút, mondtuk neki, hogy rendkívül sajnáljuk, hogy nem tudja befejezni az iskolát, de ő azt mondta, hogy neki fontosabb, hogy elartsa a gyermekét. El kellett vállalnia bármilyen alkalmi munkát, így kimaradt az iskolából. Felajánlottuk neki, hogy átveszük a levelező tagozatra, mindenképpen érettségizzen le. Kb. úgy három-négy hónapot járt is, de onnan is kimaradt. Azóta nem tudjuk, hogy mi van vele. Mindenkinek az volt a véleménye, hogy ő lehetett volna az, aki a roma származásával együtt is jó eredményt tudott volna elérni, és tudott volna egy olyan élet minőségben élni, ami őt megillette volna. Hiszen egy nagyon-nagyon jó indulatú, értelmes, normális gyerek volt. Nagyon sajnálom, hogy így alakult az élete.” (Gimnáziumi igazgató)

„A viselkedésükben is vannak különbségek. Nem biztos, hogy mindig a hátrányosabb helyzetű viselkedett rosszabbul, de azért olyasmiket látni, hogy erőszak van, főleg a fiúk között. A lányoknál talán nem annyira. Ezek a gyerekek kicsit erőszakosabbak, mivel tudják, hogy ők hátrányos helyzetűek, és ha esetleg a másik gyerek részéről elhangzik valami sértő megjegyzés, hogy te ilyen vagy olyan vagy, ezt nagyon nehezen nyelik le. Emiatt talán egy kicsit támadóbbak, és jobban meg lehet őket sérteni. Ezért én mindig a másikat figyelmeztetem, hogy kerüljék ezt. Hogy másként próbálják lerendezni, mert az erőszak csak erőszakot szül. Az a diákszleng, hogy »lebunkózzák« egymást, a gyerekek nem »cigányoznak«. Ilyet nem nagyon hallani. Tehát közvetlenül neki nem mondják. De az, hogy esetleg két nem cigány gyerek egymással megbeszéli, hogy a harmadik ilyen meg olyan cigány, ilyesmit már hallottam.” (Szakiskola kollégiumának nevelőtanára)

„Ha valaki otthon azt tanulta, hogy másképp nem tudja megvédeni magát az adott környezetben, akkor verekedni fog. Ha gyerekkorában elvették tőle az autóját az utcán, akkor neki erőszakosan kellett felnevelkednie. Ez a cigányokra külön nem jellemző.” (Szakiskola kollégiumának nevelőtanára)

„A gyerekek a problémáikat igyekeznek tettelesen, gyorsan tisztázni. Ez a cigányoknál annyiban jelentkezik, hogy ők erősebbek, bátrabbak, egymás között is, tehát nemcsak a magyar gyerekekkel szemben. Nagyon nehéz rászoktatni a gyerekeket arra, hogy ne hagyják, hogy verekedésig fajuljon a dolog. Ha valami történik, akkor könnyen észre lehet venni, mert mindenki odatöbör. És nem mondják azt, hogy most szólni fognak az ügyeletes tanárnak. Évente egyszer-kétszer elő szokott fordulni, hogy cigány gyerek ver meg magyar gyereket. Az a ritkább, hogy magyar gyerek bánt cigány gyereket, azok inkább elhúzódnak. Volt olyan is, hogy a magyar szülő nemcsak ide jött be, hanem elment a cigány szülőhöz, és akkor utána idejött a cigány szülő, hogy most akkor mi volt az oka.

Az ilyeneket el kell simogatni. Olyan dolog ez, hogy igyekszünk a szülőt megbeszélés után megnyugtatni, és így elintézni. De azért van, amelyik magyar azt mondja, hogy ő nem akarja a gyereket együtt járatni velük, és akkor elviszi másik iskolába, másik településre. De ez azért nyíltan nincs kimondva, inkább csak a magán beszélgetésekből derül ki.” (Általános iskolai tanár)

„A kisgyereknél egy darabig ez nem jelentkezik, első, másodikos korában. De már kilenc-tíz éves korában jelentkezik az, hogy el kell venni a másikat, mert nekem nincsen. És akkor a többi úgy érzi, hogy most ez ellopta. Azért kell vigyázni, hogy rögtön arra neveljük a többit, hogy »add oda, segítsd, mert nincs neki, és add oda, mert úgy is el fogja venni«. És akkor az osztályban abból már csak kiközösítés van, hogy lopott. Mert elég érzékenyek a kicsik ilyesmire, hogy ellopta. Nem azt mondják, hogy elvette, mert nincs neki, hanem, hogy lopott, és akkor már közösítik.” (Általános iskolai tanár)

„Csak azokat közösítik ki, akiktől félnek, akik agresszívek, uralni akarják az osztályt. Egyébként együtt játszanak, együtt sportolnak. Van egy-két gyerek, aki bűdös. Szó szerint ki kell mondjam, hogy bűdös. Hát nyilván nem szívesen ül mellé senki, de a másik cigány kénytelen odaülni. Olyan jelzés még nem jött nekem, hogy ne ültessem a gyereket valaki mellé, mert cigány. Ellenben komoly problémát jelentett megszervezni az osztályokat, mert volt öt cigány gyerek, akiket nem lehetett egymás mellé ültetni családi viszályok miatt.” (Általános iskolai tanár)

„Megkérdeztem a gyereket, hogy: mondjátok meg nekem őszintén, hogy szerintetek ki utálja jobban a másikat, a cigány a magyart, vagy a magyar a cigányt? Hát, ha így kérdezi tanárnéni, lehet hogy a cigány a magyart jobban utálja. Mondom, erről van szó, mind a kettőnek el kéne a másikat fogadni, higgyétek el, nem mindenki akar rosszat nektek, sőt. De tényleg annyira mellbe vágta őket ez a kérdés, hogy kinél nagyobb az előítélet? Vannak nehéz pillanataink, de igyekszünk megoldani ezeket a dolgokat. Én azt látom, hogy a média tevékenysége teszi a legnagyobb rosszat a cigányság beilleszkedése terén, mert mindig csak a szenzációt nézik, mindig csak azt, hogy hol, mikor, kit ért sérelem, kinek van baja, és azt esetleg még fel is nagyítva hozzák a nyilvánosság tudomására. A legnagyobb baj az, hogy ők azt hiszik, hogy majd mindent más old meg helyettük. Más megcsinálja az utat, más felépíti a házat, más neveli a gyereket, más eteti, más segít neki, hogy életben maradjon, mert ez kijár neki alanyi jogon.” (Általános iskolai tanár)

„Volt olyan szülő, aki azt mondta, hogy őt egyáltalán nem zavarja, hogy a gyereke cigányokkal jár egy osztályba, mert úgy gondolja, hogy ők is a társadalomhoz tartoznak, és jobb ha a gyereke is megszokja, hogy vannak cigányok, meg ő is romák között nőtt fel. Ezért nagyon érdekes, amikor egy új cigány család érkezik, bejön beíratni a gyereket, és akkor azt mondja, hogy igazgató úr csak egyre kérem, ne ültesse a gyereket cigány gyerek mellé. Mondtam neki, hogy az nehéz lesz, mert mi most már többen vagyunk, mint a fehérek. Akkor ezen egy kicsit derül, meg rácsodálkozik, és akkor elmondom neki, hogy ne ezzel foglalkozzon.” (Általános iskolai igazgató)

„A magyar szülők mellett, a cigány szülők között is van olyan, aki nem örül annak, hogy a gyereke olyan osztályba jár, ahol a tanulók fele cigány. Ezek között az asszimilálódott vagy asszimilálódni akaró cigány szülők között volt olyan, aki el is vitte innen a gyereket ezért. Több cigány szülő kérte, hogy a gyereke magyar gyerek mellé üljön. Ezt nehezen tudjuk megoldani, mivel a magyar szülők is azt kérik, hogy magyar gyerek üljön a gyerekeik mellett.” (Általános iskolai tanár)

„Mindig van egy-egy szórványos eset, amikor bejön egy nem cigány anyuka, hogy az ő gyereket cigány mellé ültette a tanító néni. Akkor leülünk, és megbeszéljük, hogy ez a



gyerekeknél már egyáltalán nem is számít, nem is probléma, ha cigány mellé ül. Mi nagyság szerint ültetjük őket, vagy úgy ültetjük, hogy ki, ki mellé szeretne ülni.” (Általános iskolai igazgató)

„Volt olyan gyerek, akit elvittek más iskolába, de ott sem a gyerekek problémáztak rajta, hanem a szülők. Nem a gyerekek volt probléma, hogy sok a cigány gyerek az osztályban, hanem a szülőknek. Nálunk együtt játszanak, közös programban részt vesznek. Az én osztályomban nagyon sok a cigány, kevesebb a magyar, és a magyar gyerekek mégis jól érzik magukat, senki nem mondja, hogy ő nem szeret idejárni.” (Általános iskolai tanár)

„A cigány gyerekek inkább a cigány gyerekekkel barátkoznak, velük verekednek, velük birkóznak, velük ellenkeznek. A magyar gyerekek meg a magyar gyerekekkel barátkoznak, velük birkóznak, velük verekednek, velük ellenkeznek. Vannak barátságok, tehát van egy peremrész, ami ilyen atmoszféra, de alapvetően ez nem jellemző. Nem azért nem barátkozik a cigány gyerekekkel a magyar gyerek, meg a magyar gyerekekkel a cigány, mert »te cigány vagy«, hanem mert azért mentalitásban, vérmérsékletben van differencia. Azt mondja a mondás is, hogy hasonló a hasonlót keresi.” (Általános iskolai tanár)

„Azt látom a gyerekek között, hogy ezek egymást is lenézik, amikor azt mondják nekem »ugyan igazgató néni, ne foglalkozzon azzal, az csak egy koszos putris«. Tehát a másikkal mondja. Tehát maguk között is van egyfajta rangsor, mindenki tudja, hogy ki, hova tartozik. Pénteken volt itt egy klubdelután a hetedikeseeknek, és mondom az egyik nyolcadikos fiúnak – nagy kedvencem a gyerek, szépen tud szavalni – te Robi, nem mész be arra a bulira, olyan jó zene van? Azt mondja nekem, igazgató néni, én nem megyek cigányok közé. Neki az anyja magyar. Érdekes dolgok ezek. Elgondolkoztam itt péntek délután azon, hogy miért mond ilyet ez a nyolcadikos fiú. Hogy ez a lelkeből jött, vagy az eszéből, vagy honnan? Furcsa dolgok ezek nem? Hogy ő nem megy be a cigányok közé.” (Általános iskolai igazgató)

„Volt egy jóképű kis cigány tanulónk, fodrász tanulónak akart jelentkezni és jelentkezett is. Kilencedikben és tizedikben az iskola orientációs tanműhelyében tanulnak, tehát itt nincs gond. De tizenegy és tizenkettedikben duális képzésben folya a képzés kint a fodrász meseterekénél, és egyszerűen nem volt fodrász mester, aki vállalta volna a roma tanulót. Nemet mondtak. Végül úgy oldottuk meg a problémát, hogy az iskola tanműhelyében foglalkoztattuk tovább a tanulót.” (Szakiskolai igazgató)

„A nem-cigány gyerek mit hoz otthonról? Nyilván hallja a szülőtől – mert ne tagadjuk, hogy ez egy probléma –, hogy a cigányság, mit csinál. A magyar gyerek hall otthon, és hall a TV-ben dolgokat. Eljön ide az iskolába, itt aztán vannak jó sokan cigányok, főleg szünetben az udvaron. Hát elképzelhető, hogy a magyar gyerek száján éppen kicsúszik valami. Még ha csak az csúszik ki, hogy »cigány«, már az is sértő. Vagy ha azt mondja neki, hogy »menj arrébb«, már az is sértő neki. azt már köztökdésnek veszi a cigány gyerek, és nyilván támad. Ő azt nem viseli el, hogy »lecigányozzák«, hogy őt »arrébb küldjék«, vagy esetleg meglökjék véletlenül. Ők mindezt sértésnek veszik, és eléggé keményen reagálnak erre. Tehát vagy csúnya megjegyzést tesznek, káromkodnak, vagy talán még ütnek is. Ebből aztán vannak problémák, és emiatt nekünk nagyon oda kell figyelni. Mindenféle konfliktust meg kell beszélni, hogy mi történt, hogy történt, miért történt, mit tegyünk azért, hogy ez máskor ne történjen. Tehát nagyon sokszor bejönnek ide az irodába, ha valami konfliktus történt az udvaron. Az ügyeletes nevelő behozza őket, és itt is megbeszéljük. Nagyon kell »kezelnünk« őket. Nemcsak magyar és cigány között van ilyen, hanem cigány és cigány között is, ami eléggé új dolog. Egyre gyakrabban jelentkeznek, hogy ne kerüljön abba az osztályba az ő gyereke, ahol a másik cigány van.” (Általános iskolai igazgató)



„A cigány szülőknél nagyon fontos, hogy az ember mennyire tudja a személyes hangot megtalálni. Sokkal fontosabb, mint a magyaroknál. Nálunk az első osztályban kötelező családlátogatást tenni, és az ötödikben, és minden olyan esetben, amikor bármilyen probléma van. Ha mulasztás, vagy hiányzás van, akkor is kimennek a tanárok. Elsőben és ötödikben pedig végig látogatják az egész telepet. A kapcsolat a szülők és az iskola között változó. Ez elsősorban a szülők hozzáállásától függ, mert nekünk hivatalból kötelező kapcsolatot keresni, kapcsolatot tartani, ápolni. Itt a szülőktől függ, hogy mennyire óhajtják ezt a kapcsolatot. Azt mondhatom, hogy egy-két esettől eltekintve, szót tudunk egymással érteni. Ki rövidebb, ki hosszabb beszélgetés után, de azért belátja, hogy az iskola nem a család ellen, vagy nem a gyerek identitása ellen dolgozik. Mi egy általános szocializációs folyamatot igyekszünk segíteni, egy általános beilleszkedést. A nyugati kultúrákban, a nyugati civilizációban elfogadott normák tudomásulvételét szeretnénk tanítani, meg mi is ezt tanuljuk. A szülők sokszor protestálnak a gyerek mellett, például azt kérdezik miért ilyen rossz jegye van, amikor otthon felmondta a leckét. Gyanakvó egy-két szülő. Isten tudja, hogy mi az oka ennek, de gyanakvó, és eleve abból az alapállásból indul ki, hogy az ő gyereke cigány, tehát nem nézhetnek rá egyenesen, csak ferde szemmel. De ilyen azért kevés van.” (Általános iskolai igazgató)

„Azokkal szemben vannak előítéletek, akik nem járnak iskolába, vagy probléma van a magatartásukkal, és akinek a szülei is gond van. Inkább az a mindennapos bosszúság, hogy nem írja meg a házi feladatot, vagy nincs felszerelése és akkor most hogy tanítsam meg? Kezdetben, amikor átálltunk erre, akkor azért itt elég erősen el lett mondva a tanároknak, hogy minekünk ez a kenyérkeresetünk. Nem az a világ van, mint régen, amikor egy iskola válogathatott. Ők az »iskolahasználók«, és nekünk annak kell megfelelni, hogy őket tudjuk tanítani, és a szülővel el tudjuk fogadtatni magunkat, hogy a gyerek ide járjon. Amikor egyszer-kétszer már megcsapta őket, hogy esetleg megszűnünk és nem lesz máshol állásunk, akkor inkább csinálják. Van olyan pedagógus, akinek van előítélete, de az el fog innen menni, mert fiatal férfi. Ő ezeket a deviáns, cigány származású gyerekeket nem tolerálja, akik nem ülnek meg az órán, beszélnek az órába, bántják a többi, nincs felszerelésük, durvák, trágárok – mert van ilyen gyerek is.” (Általános iskolai igazgató)

„Én ezt a helyzetet egy fordított diszkriminatív helyzetnek látom. Tulajdonképpen nekik joguk van ahhoz, hogy segélyt kapjanak, joguk van ahhoz, hogy előnyöket élvezzenek a társadalomban, de ugyanakkor nincs mellé téve a kötelesség. Hogy pl. kötelesek a gyerekeket rendszeresen iskolába járattatni. Én például azokat a cigány családokat fizetném meg jobban, akik a gyerekeiket középiskolába járatják.” (Általános iskolai tanár)

„Nem olyan régen az egyik kislány elsírta magát, hogy az ő tanulmányi eredménye is nagyon jó, miért nem részesülhet ő is a cigány ösztöndíjban? Mondtuk neki, hogy ne haragudjál, mert végül is akik cigányok, csak azok kaphatnak. Végül megfogalmazta, hogy akkor ő cigány szeretne lenni, mert ő is szeretne ösztöndíjat kapni. Ösztöndíjat ugyan nem, de azért jutalmat, és egyéb dolgokat adtunk neki. Most olyan felemás állapot van, hogy ő a tiszteletbeli cigány az osztályban.” (Általános iskolai tanár)

„Mi pozitív irányba látjuk őket megkülönböztetve. Mi adózunk, becsületesen dolgozunk, ő pedig semmit nem tesz azért, hogy boldoguljon. Állam bácsítól várják, hogy adja nekik a pénzt, de ő ezért munkát nem végez, semmit nem tesz az asztalra, csak elvesz. Meddig mehet ez így? Kinek a rovására, és meddig lehet elvenni az asztalról? Hogy tenni érte semmit, csak elvenni? Ebből nem lesz adó, nem lesz TB, satöbbi. De ő ingyen utazik. Ha három gyereket visz magával, akkor 90 százalékos a kedvezmény, vagy ingyen utazik. Ezt ki tudja megtenni? Én nem. Én 600 forintot fizetek a jegyért, ő meg ingyen megy,



mert neki van minimum három gyerek. Tehát ők vannak megkülönböztetve, túlságosan is, és ezért nem tesznek semmit. Valaki diplomával, vagy két diplomával is kezdheti úgy az életét, hogy pályakezdő munkanélküli. Ez valahogy nincs szinkronban. Mert ők azért a könnyebb oldalát vették a dolgoknak, nagyon szépen hozzá tudnak igazodni ahhoz, hogy semmit nem teszek, csak tartják a markukat. A jogaikat azt nagyon tudják, jobban tudják, mint mi. Nézem a buszon, mindegyiknek nyugdíjas papírja van, 19 éves, 23 éves, és mind leszázalékolt. Nem tudom, hogyan csinálják. Soha munkaviszonya nem volt, egyszer sem parancsoltak neki, soha nem kellett időben megjelennie, de már leszázalékolt, meg nyugdíjas, meg ingyen utazik. A lakásaik is olyan módon épültek, hogy annyit kellett tenni, hogy minimum négy születési anyakönyvi kivonatot odaadott a vállalkozónak. Ennyi volt az össz-vissz tennivalója.” (Általános iskolai tanár)

„Sok esetben föltették már nekünk azt a kérdést, hogy miért nem tudjuk megtanítani a cigány gyerekeket bizonyos dolgokra. Én azt gondolom, hogy ez abból fakad, hogy ugyan a törvény szabályozza, hogy közeli rokonok nem köthetnek házasságot, de itt mégis összeállnak, és együtt élnek. Sok esetben a nagybácsi elveszi az unokahúgot, meg unokatestvérek élnek együtt. Azt gondolom, hogy ez genetikai szempontból nagyon előnytelen. Én ezzel tudom magyarázni a tanulási gondokat.” (Általános iskolai igazgató)

„Rendkívül nehéz általánosítani, mert nincs olyan, hogy »a cigány«. Az egyik így próbál választ keresni a kérdésekre, a másik úgy. Van olyan, aki minden erejét megfeszítve, nagyon sokat tesz annak érdekében, hogy a gyermeke iskolázott legyen, és van, aki elengedi magát és kevésbé törődik ezzel. Van olyan, aki a lakását nagyon szépen rendben tartja, és van, aki hetekig nem veti be az ágyát. Tehát ilyenek is vannak, és olyanok is. Vannak nagyon, nagyon dolgozó emberek és vannak munkakerülők is. Ahogy a társadalom minden rétegében megtalálhatók ilyen emberek is, és olyan emberek is. Én nem mernék általánosítani.” (Általános iskolai tanár)

„Én sem szeretem a stílusukat, nem szeretem, ha lopnak, nem szeretem, hogy nem szeretnek dolgozni, sok mindent nem szeretek. Csak az okokat én másként látom, mint a kollégáim. Én elsősorban azt látom, hogy ha a kulturális felemelkedésük elér egy szintet, akkor mindaz nem fog bekövetkezni, amiért most nem szeretik őket. Én a magam részéről ezen dolgozom.” (Szakiskolai igazgató)

„Mi ugyanannyit keresünk, mint a más iskolában tanítók. Ami bántja a kollégákat az az, hogy elismerés sincs. Mi nem tudunk olyan eredményeket produkálni mint a többi. Amikor a tanulmányi átlagot nézik, azt nem nézik, hogy mi ezért mennyire megdolgoztunk. Sőt van amikor a fejünkhöz vágják, hogy mi ezzel takaródzunk, hogy itt ilyen a szociokulturális helyzet. De mi nem érezzük magunkat sikertelennek. Mi egy örületesen sikeres iskola vagyunk azzal, amit elértünk. De ezt senki nem ismeri el. Pedig itt ebben az eredményben sokkal több munka van, mint máshol.” (Általános iskolai tanár)

„A pedagógus fizetéséről még nem beszéltünk, arról, hogy mit kapunk ezért, hogy itt küszködünk a rengeteg cigány gyerekkel. Az »átkosban« volt ilyen, hogy cigánypénz, ezt évente egyszer szét lehetett osztani, és mindenki olyan arányban részesült belőle, ahány cigány gyereke volt az osztályában. Nem sok pénzről volt szó, de volt. Régen ez a kínldás, legalább jelzés értékűen el volt ismerve. Ezt a rengeteg ideg-bosszúságot, mert nem a gyerekekkel nem bírsz dolgozni, hanem bejön az anyuka, itt »cirkuszol«, és a pedagógus apját-anyját megfenyegeti, lehordja a sárga földig. A szalag nem viseli el, amit mond. Tehát ezt elviselni, és érezni a tehetetlenséget, hogy nem lehet megszabadulni ennek a gyereknek a szülejétől, ez szörnyű. Csináljuk a felzárkóztatót, de messze nincs megfizetve az a munka, amennyit itt gürcölünk velük.” (Általános iskolai tanár)